

מבחן בוזגלו הפולני: בדרך לדרכון, אשכנזים מגלים שורשים בין מגורשי ספרד

במאמץ להשיג דרכון פורטוגלי, משפחות אשכנזיות מאתרות שורשים עלומים המעידים כי אבות אבותיהם היו ממגורשי 1492.

בין הצאצאים המפתיעים המהפכנית רוזה לוקסמבורג, הסופר י.ל. פרץ וקרל מרקס.

[עופר אדרת](#)

פורסם ב- 25.10.19

הגשת צו גירוש ספרד, ציור של אמיליו סאלה אי פרנסס צילום: Museo del Prado

לפני ארבע שנים, כשספרד הודיעה כי תכיר בזכותם של צאצאי המגורשים לאזרחות, נפוצה באינטרנט רשימה של שמות משפחה יהודיים-ספרדיים. מי שזכה להופיע בה עשוי היה לסלול לעצמו את הדרך לקבלת דרכון ספרדי.

אורן גרובר מראשון לציון חיפש ברשימה את שם המשפחה של אשתו, שמוצאה ממרוקו - אחת המדינות המרכזיות אליהן היגרו יהודי ספרדי אחרי הגירוש ב-1492. תוך כדי חיפוש הוא הופתע למצוא ברשימה גם את שם המשפחה של סבתו האשכנזייה, אפרתי. "כששאלתי את אבא שלי לפרש הדבר, הוא אמר שידוע במשפחה שלסבתא, שנולדה באוקראינה, יש שורשים ספרדיים", סיפר גרובר ל"הארץ".

כשהעמיק וחקר, גילה כי שם המשפחה הזה מזכר במאה ה-14 בספרד, וכך הצליח להוכיח שהוא צאצא למגורשי ספרד, בזכות סבתו האשכנזיה. בסיוע חברת "פספורטוגו", שמתמחה בהוצאת דרכונים לצאצאי המגורשים, הוא קיבל לאחרונה אישור מהקהילה היהודית בפורטוגל, לשם הגיעו מגורשי ספרד בטרם גורשו גם ממנה, לכך שבעורקיו זורם דם ספרדי. האישור הזה הוא התחנה האחרונה לפני קבלת הדרכון שמנפיקה ממשלת פורטוגל. "מסתבר שגם בארצות אשכנזיות מתחבאים ספרדים", הוא אמר השבוע בחיור.

בקרב חוקרי אילנות יוחסין והיסטוריונים מדובר אמנם בסוד גלוי, אך רבים מהיהודים האשכנזים, כמו גרובר, כלל לא יודעים שמקורן של משפחותיהם מספרד, ולפיכך זכאים לדרכון שמוענק לצאצאי המגורשים. לפני כחודש תם המועד שהקציבה ממשלת ספרד להגשת בקשות לקבלת אזרחות ספרדית לצאצאי המגורשים. 130 אלף בקשות הוגשו, אך טרם פורסם כמה מהן התקבלו. כעת, משנסגרה האופציה הספרדית, צאצאי המגורשים שלא הצליחו או לא הספיקו לקבל דרכון ממדריד, יכולים לפנות למסלול הפורטוגלי. המסלול הזה קל יותר מהספרדי, ולא מחייב ידיעת השפה ועמידה במבחן בקיאות.

גרובר בראשון לציון, אתמול. "ידוע במשפחה שלסבתא, שנולדה באוקראינה, יש שורשים ספרדים" צילום: מוטי מילרד

- [תם המועד לבקשת אזרחות ספרדית לצאצאי המגורשים, 130 אלף בקשות הוגשו](#)
- [החוט המקשר בין גירוש ספרד, גילוי אמריקה, גילוי הגניזה הקהירית והסכסוך הישראלי-פלסטיני](#)

הספרדים מזמושץ'

לצד משפחות מצפון אפריקה, המועמדות הטבעיות לקבלת דרכון כזה, מתברר כי לא מעט יהודים אשכנזים - ואפילו כאלה שחשבו שבעורקיהם דם "פולני טהור" - עשויים להיות מוכרים כצאצאים למגורשי ספרד.

"זה שאתה אשכנזי לא אומר שאין לך סיכוי לקבל דרכון של מגורשי ספרד", אמר השבוע עו"ד מוטי כהן, מנכ"ל פספורטוגו. לדבריו, לצד שמות משפחה כמו בזגלו, מרציאנו ואחרים, שמקורם במרוקו, תוניס, לוב, אלג'יר וכן בטורקיה, מצרים, לבנון, סוריה ויוון, כוללת הרשימה גם שמות מפתיעים כמו מוסינזון (כשמו של מנהל גימנסיה הרצליה, בן ציון מוסינזון, שמקורה של משפחתו בחצי האי קרים באימפריה הרוסית) וחרל"פ (ראשי תיבות של חייא ראש לגולי פולין, שנקרא על שם ראש המשפחה, הרב חייא הפולני).

דמויות המוכרות כ"אשכנזיות טהורות" עשויות היו להיות זכאיות לדרכון פורטוגלי כצאצאיות למגורשי ספרד. אחד מהם הוא י"ל פרץ, מגדולי סופרי היידיש, שתיאר ביצירתו את חיי הקהילות היהודיות במזרח אירופה. מה ליצחק לייבוש פרץ, בנה המכובד של העיירה זמושץ' במחוז לובלין במזרח פולין, וליהדות ספרד?

מנהל אגף מאגרי המידע בבית התפוצות, ההיסטוריון חיים גיזולי, מסביר במאמר שפירסם באתר המוזיאון היהודי כי ראשוני היהודים, שהתיישבו בזמושץ' ב-1588, זמן קצר לאחר היווסדה, היו יהודים ספרדים מהאימפריה העותמנית ומוונציה. "הם קיבלו שוויון זכויות והורשו לייסד קהילה משלהם, שאליה ייקלטו רק יהודים ספרדים או פורטוגלים", הוא כתב.

לוקסמבורג צילום: ASSOCIATED PRESS

עירו של פרץ הצמיחה דמויות מפורסמות נוספות, ששם משפחתן לא מסגיר את זכאותן הפוטנציאלית לדרכון ספרדי. הרשימה כוללת את המהפכנית הקומוניסטית רוזה לוקסמבורג, הרופא הצבאי המעוטר ד"ר פיליפ לובלסקי, מייסד השבועון העברי הראשון ברוסיה "המליץ", אלכסנדר צדרבאום, ואפילו עורך העיתון היידי "פארווערטס", מרדכי שטריגלר.

פרץ, שהיה גם עורך דין בהשכלתו, מת ב-1915. הוא לא העלה בדעתו שמאה שנים לאחר מכן שמו יכבב בדיונים שמנהלים עורכי דין בישראל, בניסיון להוכיח את "ספרדיותם" של לקוחותיהם האשכנזים, המוכנים לשלם ממיטב כספם כדי להצטייד בדרכון אירופי.

אחד מהם הוא עורך הדין אדם ידיד, ממשרד דוד ידיד, שמתמחה בהשגת אזרחויות זרות. לצד לקוחותיו, הוא סידר דרכון פורטוגלי גם לעצמו ולילדיו. "אני מצאצאיו של רבי שאול ואהל, שמונה ליום אחד כמלך פולין", התגאה בשיחה עם "הארץ", כשהוא מצטט אגדה נודעת על ראש הישיבה בן המאה ה-16, שעלה לגדולה.

ידיד אינו היהודי היחיד שאילן היוחסין שלו מוביל למלך-ליום-אחד. לפי אחד המחקרים הגנאלוגים שנעשו בנושא, גם קרל מרקס והלנה רובינשטיין היו צאצאיו, ולכן, בתיאוריה, היו זכאים היום לדרכון ספרדי או פורטוגלי.

ידיד, אתמול. "אני מצאצאיו של רבי שאול ואהל, שמונה ליום אחד כמלך פולין" צילום: מנד נובי

כשהוא מתבקש לשרטט את הנתיבים שקושרים את משפחתו הפולנית אל גירוש ספרד, מספר ידיד על בני משפחתו שהתגלגלו אחרי הגירוש לעיר הורוביצה (בצפון צ'כיה היום), "שם שימש אחד מהם כשר האוצר של מלך בוהמיה". לדבריו, עם מעבר המשפחה משם, "לקחו" עמם בניה את שם העיר, ונקראו הורוביץ. אחד מבני המשפחה הזו הוא רבי ישעיהו הלוי הורוביץ, המוכר בכינויו השל"ה - מגדולי רבני אשכנז במאה ה-17.

נתיב אחר, שמחזק את הקשר של ידיד לגירוש ספרד הוא דרך משפחת רפופורט, אשר יש שמפרשים את שמה כצירוף של המלים "רב" ו"פורטו" - עיר הנמל הפורטוגלית המפורסמת. בן "אשכנזי" מפורסם למשפחה זו הוא הסופר והמחזאי ש. אנ-סקי, מחבר "הדיבוק", שיצר בידיש וברוסית, ונקרא במקור שלמה זיינביל רפופורט.

צאצא אחר למשפחה הוא אלי בראונר, גנאלוג בעיסוקו, אשר בבעלותו אזרחות פולנית וכעת פועל לקבל אזרחות פורטוגלית. "בפולין הגדולה היו קהילות רבות של ספרדים", הוא אומר. שתי המשפחות האלה - הורוביץ ורפופורט - שלאחזניים בנות זמננו נשמעות אשכנזיות לכל דבר ועניין, "נמנות עם צאצאי המגורשים בכל הספרות הרלוונטית", אומר ידיד.

ספרדיותם נשחקה

ואולם, לא כולם שותפים לחגיגה. הגנאלוג [גידי פורז](#), "בלש היסטורי", כהגדרתו, המתמחה באיתור בני משפחה אבודים, מזהיר כי לעתים האינטרס הכספי שמעורב בתעשיית הדרכונים ליוצאי ספרד גובר על האמת ההיסטורית. "לא ניתן הרי להציג תעודות לידה, נישואין ופטירה מגירוש ספרד", הוא מזכיר. "יש עורכי דין שמצאו דרך 'לשכנע' את הרשויות, שהאדם שמבקש דרכון הוא צאצא של המגורשים באמצעות תיעוד שאין מאחוריו ולא כלום".

לדבריו, גם אם חלק מהמידע ההיסטורי עליו מתבססים המחקרים הגנאלוגיים נכון, הוא עדיין לא מספיק, בהכרח, להוכיח את הקשר המובהק בין המבקש למגורשי ספרד. כדוגמה הוא מביא את עצמו: "שם משפחתי במקור הוא פוזנר. אז אפשר לטעון שמקור המשפחה בעיר פוזנן בפולין, ולספר שבשנת 1500 הגיעו למקום מגורשים שבנו בית כנסת ספרדי, שעדיין קיים, ולכן מגיע לי דרכון". עם זאת, לדבריו, אין בידיו הוכחה של ממש לקשר של משפחתו ליהודים שגורשו מספרד. "לפי אותו היגיון, גם קתולים שחיים בקרקוב, למשל, יכולים להגיש בקשה לדרכון כצאצאים למגורשי ספרד. הם יכולים לטעון שמשפחותיהם היו מהאנוסים שהמירו את דתם".

עורכי דין המתמחים בנושא טוענים, כי גם יהודים שמוצאם במקומות הבאים עשויים להיות זכאים לדרכון פורטוגלי: פולין (ובפרט קרקוב, לובלין, פשמישל, לנצוט, גדנסק ומושץ', שם היו קהילות ספרדיות); וכן גרמניה (המבורג), הולנד (אמסטרדם, רוטרדם), בלגיה (אנטוורפן), צרפת (בורדו), אנגליה (לונדון) וכן דנמרק, שבדיה, אוקראינה, רוסיה, בלארוס, מולדובה, ליטא, לטביה ואסטוניה.

שמות משפחה רבים מזרקים לחלל האוויר בהקשר הזה, בהם ויצמן, סגל, וולפסון, ווינברג, גביזון, ברנשטיין, הורוביץ, וולף, אברמוביץ, יעקובוביץ, שקולניק, עוזיאלוביץ' ואפשטיין. "יהודים מפולניה הנושאים שמות משפחה ספרדיים, ספרדיותם נשחקה במשך הדורות, ורק מועטים בהם יודעים את המשמעות של שמות המשפחה שלהם", כתב אלכסנדר גוטרמן במאמר תחת הכותרת "יהודים ספרדיים על אדמת פולין" שפורסם בכתב העת פעמים.

כך או כך, העיסוק בנושא מחזיר לחיים גם דמויות היסטוריות מרתקות ונשכחות כמו חיים סלומון, יהודי שהיגר מפולין לניו יורק בתקופת המהפכה

האמריקאית, במאה ה-18, ומימן את הצבא הקונטיננטלי במלחמת העצמאות של ארצות הברית. אבות אבותיו היו ספרדים, כך שגם צאצאיו יכולים לנסות לקבל דרכון פורטוגלי.

פסל של מרקס בחמיץ בגרמניה, בשנה שעברה. בתיאוריה, היה זכאי היום לדרכון ספרדי צילום: MATTHIAS RIETSCHEL/חוטירט